

Leo Trotskij: Tal om fackföreningarna vid bolsjevikpartiets elfte kongress. (mars 1922)

Kamrater,

Den tionde kongressens resolution om fackföreningarna höll inte fram till den elfte kongressen. En del av oss hade förutsett det. Vad i den resolutionen har inte stått sig? Det är den del som beskriver sambanden mellan fackföreningarna och de ekonomiska organen. Vad är fortfarande giltigt?

Den del som beskriver fackföreningarnas övergripande historiska roll som ”skolor i kommunism” under den historiska utvecklingens olika stadier. Med början i det borgerliga samhället och genom den proletära diktaturens olika övergångsformer på vägen mot kommunismen. Denna del håller. Men den del som konkret behandlade det ekonomiska livets nuvarande former och karakteriserade sambandet mellan fackföreningarna och de ekonomiska organen, och därmed sovjetstaten som sådan, förtjänar en grundlig omarbetning.

Under diskussionen här har vi hört två tolkningar, två förklaringar, av denna grundliga omarbetning. (Tyvärr hade jag inte möjlighet att vara med under kamrat Tomskijs rapport, eftersom jag tvingades ta itu med plikter som inte kunde vänta.) Men under diskussionen talade kamrat Lozovskij om en radikal sväng på den ekonomiska politikens område, en sväng som kräver och alltmer trängande kommer att kräva en radikal sväng på den fackliga politikens område i ordets vida bemärkelse. Kamrat Rjazanov, som vi fick höra därefter, hävdade tvärtom att det helt enkelt handlade om att återgå till de oföränderliga principer som han hade förkunnat 1917, 1918 och framöver, gentemot de som upprätthöll illusioner och okunniga personer. (Kamrat Rjazanov sparar inte på de stora orden.) Vi har alltså två motsatta förklaringar till partiets nya politik på den fackliga rörelsens område. Den första förklaringen: en återgång till Rjazanovs absoluta principer, ”absoluta” inte i den meningen att vi godtar dem filosofiskt, utan i praktisk mening, det vill säga alltid användbara. Den andra förklaringen: en radikal sväng på den ekonomiska politikens område för med sig en radikal sväng av den fackliga politiken. Vi måste välja mellan dessa två förklaringar, inte bara för egen del, utan också för Europa, ty våra erfarenheter är lärorika för Europa.

Enligt min uppfattning är under nuvarande omständigheter kamrat Lozovskijs ståndpunkt – att vändningen i den ekonomiska politiken kräver en annan vändning av den fackliga politiken – den rätta. Var började vi? Som det påpekades under diskussionen igår, och som kamrat Lenin sa i sin rapport för tre dagar sedan, inledde vi vår ekonomiska politik med en grundlig och oåterkallelig brytning med det borgerliga förgångna. Innan fanns det en marknad, vi avskaffade den. Den fria handeln avskaffades. Konkurrensen avskaffades. Affärsräkningar avskaffades. Och vad satte vi i deras ställe? Nationella ekonomins Högsta råd (Vesenja), högt och okränkbart, som fördelar allt, organiserar allt, och slutligen tar hand om allt – vart maskinerna tar vägen, vart material tar vägen, vart de färdiga produkterna tar vägen. På grundval av ett enda centrum avgör det och fördelar det allting, via sina ansvariga organ. Vi har nu satt stopp för denna erfarenhet. Varför? Därför att vi fick problem med att genomföra den, eller med andra ord, som kamrat Lenin uttryckte det, därför att vår kulturella nivå var för låg. Och om vi inte hade satt stopp? Med andra ord, om en annan arbetarklass, under ett annat skede av sin diktatur tack vare sina kulturella förberedelser hade kunnat fortsätta detta statligt organiserade undertryckande och centralisering av marknaden, konkurrensen och affärskalkylerna, och genomfört en enda ekonomisk plan som beräknar allt och analyserar allt? I så fall hade det säkert inte funnits utrymme för några oklarheter mellan de fackliga och ekonomiska organen. I så fall hade förstatligandet av fackföreningarna och den planerade ledningen av den socialistiska ekonomin inte varit något annat än två sidor av samma process.

Vad gjorde vi då för fel? Ur ekonomisk synvinkel – och igår försökte jag visa att det både i allmänhet och i synnerhet var revolutionärt oundvikligt – om man enbart tittar på frågans ekonomiska sida, så var misstaget att proletariatet försökte sträcka sig längre än vad den orkade i fråga om det ekono-

miska uppbygget. Under de förhållanden som råder i landet idag, och med hänsyn till sin kulturella, tekniska, produktiva och organisatoriska förmåga, så kunde inte arbetarklassen bygga socialismen på ett centraliserat sätt. Men om den hade gjort det, om den hade gått framåt längs denna väg, så kan jag inte ens idag se något annat sätt än att förstatliga fackföreningarna. Det ena härrör ur det andra. Misstaget var inte att det behövdes ett förstatligande, utan att den ekonomiska politiken inte motsvarade de existerande förhållandena.

Det var därför som jag i februari 1920, strax innan den nionde kongressen, efter att ha föreslagit en övergång från ransonering till ekonomiska räkenskaper inom konsumtionen och kontraktsförhållanden i produktionen och ha fått fyra av centralkommitténs elva röster, efter att mitt förslag hade röstats ner drog jag slutsatsen att vi måste göra en vändning och avskaffa den tvådelning som fanns i den ekonomiska ledningen, det vill säga att mer energiskt och snabbt förstatliga fackföreningarna. Och det var en korrekt slutsats. Om vi vill dra någon slutsats för oss och för Europa på grundval av den nya politiken, då kan det ingalunda göras på ett metafysiskt sätt med de oföränderliga fackliga sanningar som kamrat Rjazanov hävdar när han berättar för oss att det sedan 36 år, eller åtminstone sedan 1918... (avbryts av Rjazanov: ”Jag har bara upprepat det under fyra år.”) Givetvis kan man upprepa samma sak under fyra år om situationen som motsvarar det man säger inte förändras. Men kärnpunkten är, som Lozovskij säger, den skarpa förändring som skett i metoderna för att organisera den socialistiska ekonomin. Och metoderna för proletariats fackliga verksamhet hänger samman med de ekonomiska organisationsmetoderna. Det är den springande punkten.

Rjazanovs stora misstag är att han inte har märkt och han viftar undan att det har ägt rum en stor vändning under de senaste fyra åren. Jag skulle vilja gå ännu längre: efter att vi hade gjort denna djupgående ekonomiska vändning, utifrån vilken behovet att ändra den fackliga politiken uppstod, försökte centralkommittén av ren tröghet bibehålla den gamla fackliga politiken. Man har en känsla att vi stod på en skakig grund ekonomiskt. I resolutionen om fackföreningsfrågan som antogs vid den tionde kongressen formulerade partiet sina tankar så här: fackföreningarna är inte starka nog att styra ekonomin, men ingen ifrågasatte den ekonomiska grundvalen för detta styrande. Det är inte möjligt med en centraliserad ledning via fackföreningen, sa kongressen, utan att beröra ledningen över det allsmäktiga Vesenja. Därur härrör motsättningarna och tvetydigheterna i den tionde kongressens resolution, som inte kunde hjälpa oss ens ett år. Av slöhet har inte centralkommittén under det senaste året knutit den fackliga politiken till organiseringen av ekonomin, trots att den redan var på väg att formulera den nya ekonomiska politiken. Ta beslutet i folkkommisariernas råd (Sovnarkom) i augusti förra året. Sovnarkoms beslut, som publicerades 11 augusti 1921, talade för första gången klart och tydligt om den nya ekonomiska politiken, och formulerade principerna bakom den – nå om ni så vill inte exakt klart och tydligt men åtminstone klarare och tydligare än tidigare. Punkt 2 i detta beslut sa: ”Under tillämpningen av den ekonomiska politikens nya inriktning är det absolut nödvändigt att knyta fackföreningarna, och via dem arbetarna själva, till organiseringen av den förstatligade produktionen, i beslutsfattandet vad gäller organiseringen av den ekonomiska förvaltningen, förvaltningen av arbetet, etc.” Knyta dem ännu närmare.

Det var misstaget. Även om i praktiken till och med lönerna och arbetsföreskrifterna i själva verket och konkret hamnade i händerna på ledningen, så sa vi fortfarande i detta beslut att vi måste ”knyta fackföreningarna närmare” den ekonomiska förvaltningen under den nya ekonomiska politikens villkor. Det var i augusti 1921. En del kamrater har frågat mig hur jag kan välkomna dessa teser nu. Men dessa teser härrör helt och hållet ur min gamla ståndpunkt. Jag kan påminna er om att jag gick mot den andra tesen i augustibeslutet när det lades fram inför centralkommittén. ”Mot bakgrund av att den nya ekonomiska inriktningen utgörs av en återgång till kommersiella principer i ett avsevärt antal företag och inom vissa ramar ett återupprättande av en fri marknad, så måste inte bara utvecklingen mot ett förstatligande av fackföreningarna bromsas utan till och med vändas om.” (8 augusti 1921.) Det är vad jag föreslog. Det förkastades av centralkommittén. Jag för fram denna viktiga punkt för att vi bara kan lösa den fråga vi överväger här genom att titta på de konkreta relationerna mellan den fackliga politiken, metoderna för den fackliga organiseringen, och de ekonomiska organisationsformerna, och inte genom några allmänna principer som antas vara giltiga under den

ekonomiska tillväxtens alla skeden. Det är sant att Larin i denna fråga har sagt att uthyrningen av fabriker kvittar, uthyrningen, upplåtelsen, och allt det där spelar ingen roll, i huvudsak därför att de, enligt honom, bara kan vara viktiga när vi måste föra krig mot borgarklassen. Men stred inte Tyskland och England och strävar de inte efter att strida igen? Och under uppehållen mellan krigen, när konfiskeringen av fiendens industriföretag äger rum, sätter de fortfarande upp företag i varandras länder. Reformisterna brukade säga till oss att internationaliseringen av kapitalet uteslöt krig, att det inte skulle bli några krig eftersom det engelska kapitalet investerade i tyska fabriker, eftersom franskt kapital investerade i fabriker i England, och så vidare. Och vi revolutionärer sa att det var befängt.

Internationaliseringen av kapitalet sköt upp kriget, det är sant, men samtidigt skärper det motsättningarna och gör att krigen blir katastrofala. Samma sak gäller förhållandena mellan det borgerliga Europa och oss. Men kamrat Larins grundläggande fel är ett annat: även bortsett från de fabriker som hyrs ut eller upplåtes, vilka inte är särskilt många, så innebär den nya ekonomiska politiken också ett marknads”spel” mellan de statliga företagen själva. Om ni tittar på sidan 4 i *Izvestija* så kan ni faktiskt se annonser för Mostorg, Gum och andra statliga företag. De handlar med varandra. Allt detta är statlig reklam för det finns praktiskt taget inga privata annonser. Reklamen återspeglar vår ekonomi. Vad betyder det? Om vi hade avskaffat sidan 4 i *Izvestija* så skulle dessa företag bara vara sammanknutna via kontoren, som var fallet tidigare, och deras ömsesidiga redovisning skulle ordnas med hjälp av order och inte med hjälp av flödet av sovjetisk valuta. Så enkelt är det. Är det möjligt att detta är den rätta utvägen? Nej, det vore ödesdigert. För tillfället gäller inte frågan uthyrningen (hur omfattande den blir beror på händelseutvecklingen). Poängen är att den utopiska tanken på en centraliserad statlig inriktning från centrum med allmänna bokföringssystem, distribution, tillverkning, tillgång, etc har fått skjutas upp till en senare period. Bolagen, fabriker, sovnarkom i provinserna kommer att söka sig fram: de kommer att nosa runt, se vad som finns i sovjetstaten, köpa. De som kan köpa kommer att vara starkast. Och det kvittar om Moskva-provinsens sovnarkom och den i Petrograd har samma ställning i sovjethierarkin. Om den ena har pengar och den andra inte, så kommer den ena att bli sörjd för men inte den andra.

Inriktningen mot marknaden, inriktningen mot affärskalkyler och inte längre mot centraliserade räkenskaper – det är en absolut nödvändighet under övergångsperioden. Men denna absoluta nödvändighet utesluter att fackföreningarna i praktiken kan delta i företagsledningen. Tidigare, i resolutionen från den tionde kongressen, talade vi inte om ledningen utan om ett informellt deltagande, och spred på detta sätt bara förvirring. Idag kan vi inte längre göra det. Vår uppgift är att manövrera på marknaden. Eftersom vi försökte bryta direkt och omedelbart med den tidigare marknaden, eftersom vi försökte omfatta hela ekonomin på ett centraliserat sätt, fanns det inga specialister som kunde lära oss dessa metoder därför att det inte finns några specialister som kan dem.

Under de förhållandena kunde vi bara bygga via fackföreningarna. De visste inte heller hur man skulle göra, men de var klara över den principiella inställningen, eller åtminstone var deras ledare det. Men nu, när vi vågar oss ut på marknaden, kan vi inte ”tillåta” fackföreningarna att delta i skötseln av produktionen. Skulle Rockefeller bli så rädd om Tomskij var hans konkurrent i ett ryskt bolag, och skulle inte Rockefeller investera sitt kapital i ett annat bolag? Nej, det är inte det viktiga. Orsaken är en annan. Vi är övertygade om att Tomskij kommer att göra ett bra arbete i att försvara arbetarklassens intressen mot Rockefeller, men vi är också övertygade om att Rockefeller kommer att göra mos av Tomskij på 5 minuter i en tävling i spekulationer och marknadsmanövrer, därom råder inte det minsta tvivel. Nej, vi måste lära oss av honom, av Rockefeller. Men det innebär dagliga manövrar, och det är inte bara helt oförenligt med att fackföreningarna leder ekonomin, utan också med att fackföreningarna har den praktiska kontrollen över de ekonomiska organens pågående aktiviteter och knep. Det är givetvis möjligt med kontroll via statens övergripande institutioner, via arbetarklassens allmänna opinion, men i praktiken är det inte möjligt med en daglig kontroll av dessa manipulationer av marknaden. Det är problemets kärnpunkt.

Kamrat Rjzanovs misstag hänger ihop med detta: vad är det för samband mellan den programma-

tiska frågan om fackföreningarna och den lilla incidenten i vattenverkets förvaltning i Moskva, konflikten mellan en grupp arbetare och en specialist. Specialisten hängde sig och arbetarna ställdes inför rätta. Detta uppträdande, säger Rjazanov, är bara resultatet av era egna misstag. Det är fullt möjligt. Men det ändrar inte på händelsens innebörd. Arresteringen och rättegången utgör i sig själva ett skarpt tillrättavisande av arbetarklassen i sin helhet från förtruppens sida. Det visar återigen att vi är alltför okultiverade – ty det är vad vi tror att händelsen när det kommer till kritan inskränker sig till. Det vill säga, vi kunde inte bygga en socialistisk ekonomi med centralistiska medel på grundval av vår egen styrka, och vi är tvungna att införliva kapitalistiska organisationsmetoder, kalkyler, konkurrens, annonser i *Izvestija*, och så vidare. Vi är tvungna att lära av borgarklassen och de borgerliga specialisterna på detta förbannade affärsområde. Och det vore löjligt att förneka att de borgerliga specialisternas roll och betydelse på grund av detta har ökat under den nuvarande övergångsperioden i vårt samhälle. Givetvis försöker specialisten öka sin egen betydelse, och naturligtvis kommer vi i sinom tid att sätta honom på plats. Och vi måste säga till de mest efterblivna arbetarna att specialisterna för närvarande är oumbärliga för oss. Utan oss är han givetvis förlorad, han är tvungen att tjäna oss, men vi är tvungna att ge honom villkor så att han kan tjäna oss.

Så vad betyder händelserna på Moskvans vattenverk. Enbart detta: dessa kamrater på företaget saknade inte bara den minsta kultur som krävdes för att kunna ta ansvar över distributionen av vatten, utan de saknade också en kulturell nivå som gjorde det möjligt för dem att säga till sig själva: ”Jag är tillräckligt stark för att ta makten över distributionen av vatten, men har inte tillräckliga förberedelser och utbildning för att förvalta distributionen av vatten”, inte tillräckliga tekniska eller affärskunskaper, eller hur man nu vill framställa det. Det är naturligtvis mindre viktigt än att sköta företaget själv, men det är viktigt för arbetarna att medvetet säga till sig själva: ”Jag kan inte göra allting, så jag kommer att acceptera en specialist och ge honom vissa villkor.”

Om vi inte har uppnått ens denna nivå då är saker och ting till och med ännu värre. Och partiet ropar strängt: kamrater, om ni under reträtten till nya försvarslinjer, där vi måste försvara fronten skuldra mot skuldra eller riskera att återigen hamna under kapitalistisk kontroll under sämsta möjliga förhållanden – det vill säga under koloniala förhållanden – om ni under denna förflyttning till nya försvarslinjer inte har tillräcklig inre energi, förståelse och politisk kultur för att använda alla oumbärliga verktyg och metoder som krävs för att hålla denna försvarslinje, då är vi förlorade. Därav den stränga domen. Agerade vi inte på detta sätt på den tiden då armén retirerade, när vi obarmhärtigt sköt sabotörer? Och vilka var det? Skurkar? Inte alltid, det fanns gott om personer som bara hade gått vilse, som hade slagit in på fel spår. Att skjuta dem var en grym åtgärd som syftade till att varna andra. Det är också oundgängligt att utfärda hårda varningar på ekonomins område. Inte på grund av att utländska specialister kommer att bli rädda och inte skulle komma och arbeta oss om vi inte gör det, som Rjazanov påstår, utan därför att vi skulle ställa till oreda för oss själva och i vår ekonomi om vi behandlar specialisterna som om vi skulle kunna klara oss utan dem.

Kamrat Rjazanovs stora olycka ligger i denna bristande förståelse av den nuvarande periodens karaktär. Jag vet inte om han förtjänade denna sanktion eller någon annan. (Avbryts av Rjazanov: ”Det var ni som vidtog den.”) Jag har förbisett att nämna att många av dina handlingar troligen är högst lovvärda, i synnerhet detaljerna i det inlägg som du sanktionerades för. Det var först idag jag hörde dig läsa upp din resolution, och jag vet inte om det bara var på grund av den som du bestraffades. Jag kan inte garantera att sanktionen var rättfärdig, men jag kan inte ta på mig ansvaret att kalla den orättfärdig. Din ståndpunkt är felaktig. Du har skrivit en mycket bra liten bok, **Kommentarer till Kommunistiska manifestet**. Det är något annat. (Rjazanov: ”På grund av att jag hade tid över när jag hade kastats ut ur fackföreningsrörelsen.”) Om det är så, så ger Rjazanov sig själv det allra mest självdestruktiva svaret, ty ingen av oss kunde ha skrivit de kommentarer som han skrev om Kommunistiska manifestet. Jag tror inte att det finns någon annan person som har så djupgående kunskaper om den marxistiska litteraturen som Rjazanov – jag erkänner din utomordentliga lärdom – men det innebär inte att han tillämpar den korrekt i praktiken. (Rjazanov: ”Precis som en krigsminister på den politiska ekonomins område.”) Det är möjligt att denna

krigsminister inte borde skriva teoretiska arbeten om politisk ekonomi, och om han ändå gjorde det kanske vi skulle straffa honom. Vi straffar dig inte på grund av dina användbara kommentarer, utan på grund av att du försöker göra vissa metoder som du tillämpar på fackföreningsrörelsen odödliga, oberoende av de ekonomiska förhållandena och den politiska perioden. Det är ditt oerhörda misstag.